

De bron van Mirjam

Voorgeschiedenis van twee boeken over ruimzinnig pionieren

Berthe van Soest

Er zijn in de afgelopen tijd twee boeken over pionieren verschenen uit de schoot van Op Goed Gerucht. De boeken vormen een tweeluik.

In 2021 verscheen *Ruimzinnig pionieren. Praktijkverhalen*, door Jeannet van Doorn (ea). Dit boek geeft een beeld van de praktijk van pionieren. In thematische hoofdstukken met uitspraken van pioniers en interviews wordt geschetst wat pionieren is, wat de pioniers dreef om te gaan pionieren, wat er ontstaat en wat dit henzelf, de mensen die zij ontmoeten en de kerk te bieden heeft. Aan het eind van ieder hoofdstuk staan bezinningsvragen voor wie overweegt te gaan pionieren.

In 2022 kwam het vervolg uit: *De inspiratie van pionieren. Beschouwingen van theologen bij een groeiende praktijk*, onder redactie van Mechteld Jansen en Berthe van Soest. In dit boek wordt gereflecteerd op wat al doende ontstaan is en op de theologische vragen waar ruimzinnige pioniers op stuiten. Welk zinnig spreken over God, wereld en mens ontstaat er? Welke prille vormen van gemeenschap? Welke rituelen en manieren van bijbellezen? Hoe staan we open voor de diepe ervaringen van de deelnemers en hoe brengen we God daarbij ter sprake? Kan je eigenlijk wel zending bedrijven na zoveel eeuwen slechte ervaringen of is er toch een manier van zending waardoor mensen tot bloei komen. Mechteld Jansen, Rick Benjamins en anderen schetsen in dit boek de contouren van een ruimzinnige missiologie. Ook staan er eerste reflecties in op deze beginnende praktijken o.a. van Stefan Paas en Henk de Roest. Deze boeken hebben een lange voorgeschiedenis. Wat is de geschiedenis van deze boeken, wat was de noodzaak om ze uit te brengen?

Het woord ruimzinnig

Om te beginnen de herkomst van het woord 'ruimzinnig'. In februari 2019 werd deze term door Janneke Nijboer geïntroduceerd, op een landelijke bijeenkomst van pioniers, als aanduiding voor pioniers uit Op Goed Gerucht, die zij voor een workshop bij elkaar wilde halen. De term sloeg aan op die bijeenkomst, iedereen wist wie er bedoeld werd. De term creëert een eigen positie in het kerkelijk landschap: iets anders dan vrijzinnig, en niet orthodox of evangelisch. Er zit ietsje venijn in: 'Zijn andere pioniers dan niet ruim?' Er zit ook een oproep in: 'Ruimte, alsjeblieft kerk, ruimte voor deze pioniers.' De term kreeg vleugels door een artikel van Anneke van der Velde op de website Nieuwwij.nl waarin ze de term uitwerkte: 'Ruimzinnig pionieren: Uien Pellen en diamanten delven'. In het voorwoord van *Ruimzinnig Pionieren, praktijkverhalen* staat een korte uitleg: 'Het woord is een soort tussenweg tussen 'vrijzinnig' en 'ruimdenkend'. Het gaat om plekken die hun oorsprong vinden in wat ook wel de 'linkerkant' van de Protestantse Kerk wordt genoemd en zich vaak verbonden voelen met de Vereniging van Vrijzinnige Protestanten of de theologenbeweging Op Goed Gerucht. In het tweede boek, 'De inspiratie van ruimzinnig pionieren' krijgt de term in de verschillende hoofdstukken kleur en invulling.

Pionieren

Pionieren is een vrucht van het missionaire werk van de Protestantse Kerk, dat ingezet werd in 2004. Na afronding van het Samen op Weg proces kwam er ruimte voor nieuwe elan in de gezamenlijke kerk. Dat werd de missionaire roeping. Bas Plaisier, de eerste scriba van de generale synode, had gewerkt in de zending in Indonesië en was hier groot pleitbezorger van. In de eerste visienota van de Protestantse Kerk die in 2005 uitkwam: 'Leren leven van verwondering', staat de missionaire roeping van de kerk centraal. Plaisier wil het pessimisme voorbij en denkt zelfs aan groei. Ook staat in die nota dat de kerk zich nadrukkelijk wil richten op groepen mensen die met de huidige vorm van kerk-zijn niet bereikt werden. In datzelfde jaar presenteert Henk de Roest in de Generale Synode zijn boek 'En de wind steekt op'. Ook daar spreekt missionair enthousiasme uit, aandacht voor de bestaansreden van de kerk en de vorm van de kerk in de toekomst. Langs de lijnen die dat jaar uitgezet werden, ontwikkelde zich het missionaire werk. Missie werd de bestaansreden van de kerk, met het doel, groepen te interesseren die niet bereikt werden door de huidige vormen. Men ging op onderzoek uit in Engeland waar geëxperimenteerd werd met 'Fresh Expressions of Church'. Dit waren vormen van kerk-zijn, die tegemoetkwamen aan behoeften en noden en cultuur van mensen in een specifieke context: bijvoorbeeld een groep 20ers, surfers of breisters in een breiclub. Deze manier van werken: aanpassen aan de cultuur en gewoonten van een groep en uitgaan van vragen en noden die in die groep leven, heet 'contextueel werken'. Het is een van meest kenmerkende karakteristieken van het Nederlandse pionieren geworden. Pioniers beginnen met 'luisteren' naar wat er leeft, en gaan dan samen met mensen die ze buiten de kerk ontmoeten aan de slag met activiteiten, waaruit een gemeenschap kan ontstaan. Een van de eerste pioniersplekken was Mijn Kerk.nl, met als pionier Fred Omvlee. Mijnkerk.nl probeerde in die periode RTL4 kijkers te bereiken, een groep die ver afstaat van de Protestantse Kerk.

Missionair niemandsland

In mei 2015 kwamen we als Op Goed Gerucht pioniers voor het eerst bij elkaar, op initiatief van Janneke Nijboer en mij. We voelden ons in missionair niemandsland. Op Goed Geruchters hebben een open houding ten opzichte van de cultuur en samenleving, maar missionair werk was iets van evangelicale en orthodoxe liggingen. In de Protestantse Kerk werd het gedachtegoed van pionieren dan ook door deze liggingen gedragen en vormgegeven. Missionaire organisaties uit deze kringen en uit behoudende kerken waren partners van het pionieren in de Protestantse Kerk. Zij dachten mee over het beleid in het Landelijk Team Pionieren. In dat orgaan werd het beleid in de week gelegd, het 'kernteam pionieren', medewerkers van het Dienstencentrum, bepaalde dit beleid, samen met hogere managers. Er was goodwill voor pioniers verbonden met Op Goed Gerucht bij het kernteam pionieren, al kwamen ze zelf uit een andere hoek. Toen ik in 2014 voor het eerst iemand uit het kernteam aan de telefoon had, omdat dat mijn pioniersplek Noorderlicht Breda in zwaar water was, zei degene die ik aan lijn had: 'Ik begrijp niet wat je doet en kan er niet bij, maar weet wel, ik draag je onder mijn hart.' Het was voor het kernteam een uitdaging om tegemoet te komen aan al die verschillende liggingen, zonder dat er pioniers van binnen of buiten de kerk boos wegliepen bij landelijke vieringen en trainingen. Met enige regelmaat werd materiaal voor pioniers aan ons voorgelegd, of de taal wel paste bij de pioniers uit onze hoek van de kerk en

of we mee wilden denken over een werkvorm. Maar er was ook wantrouwen. We hadden soms het gevoel dat ons geloof niet groot of echt genoeg was.

Wij waren kritisch als Op Goed Gerucht pioniers. Het doel van pionieren is om een gemeenschap te vormen. Wij vermoedden dat duurzame gemeenschapsvorming matig of helemaal niet zou slagen bij de pioniersplekken van onze ligging. We merkten dat ook. Mensen van buiten de kerk haakten wel aan bij onze pioniersplekken, maar bleven niet langdurig. We zagen dat als uiting van een culturele en maatschappelijke ontwikkeling, waarin mensen gaan en komen, maar geen lange, betrokken lidmaatschappen aangaan en brachten dit in. Gemeenschapsvorming was een harde eis, en is dat gebleven. Later zou ook het streven naar discipelschap voor ons een heikel punt zijn. We vonden dit te individueel, te maakbaar, alsof geloof af te dwingen is. Discipelschap is na discussie niet als expliciet einddoel opgenomen voor het pionieren, al wordt in de jaarverslagen wel gevraagd naar het aantal dopelingen in de pioniersplek.

Dit alles speelde zich af in de situatie waarin we als pioniers afhankelijk waren van de beslissingen van het kernteam pionieren. Pioniersplekken worden in de eerste jaren voor een groot deel bekostigd uit subsidies via het Dienstencentrum. Samen met hogere managers beoordeelde het kernteam pionieren de pioniersplannen en sluisden aanvragen voor subsidie door. Daarom was het belangrijk om mee te denken met de richting van beleid en onszelf te bezinnen op handvatten voor missionair werk vanuit onze hoek van de kerk.

Janneke Nijboer en ik hadden voor die eerste bijeenkomst in 2015 een coachingsspel gemaakt. Met een knipoog naar de vele leiderschapstrainingen in de evangelicale beweging was het een leiderschapsspel: 'Leiders als Mirjam en Mozes. Een spel voor Op Goed Gerucht pioniers'. We spiegelde onze ervaringen als pioniers aan die van Mirjam en Mozes om inzicht te krijgen in de vragen en dilemma's waar we mee zaten in onze pioniersplekken. We kozen niet alleen Mozes als leider, maar ook Mirjam, zodat pioniers zich ook konden identificeren met een vrouwelijk leider. Het spel bestaat uit kaarten en een bord met spelposities, die situaties uit Egypte en de tocht door de woestijn verbeelden. Zo zijn er 'Mara', het bittere water, als je alleen nog maar kunt klagen; 'het braambos', als roeping en het mystieke moment van het begin van pionieren en 'het biezen mandje', doodskist of ark van God, wanneer het voortbestaan van je plek onzeker is, en je voor redding van anderen afhankelijk bent. Kiemen van wat we later ruimzinnige missiologie zouden gaan noemen, zaten al in de eerste bijeenkomst. Theologisch onderlegd, breed en een creatieve toe-eigening van de traditie. We gebruikten verhalen uit de bijbel, maar ook teksten uit de Mechilta, de Pirkei Avot, Joodse volksverhalen en een mondelinge overlevering van een hedendaagse framedrum speelster. De bijeenkomst was een eerste poging om een eigen positie te vinden in de pioniersbeweging.

Als partner in het team landelijk pionieren

Op 3 juni 2015 klopten de pioniers uit deze eerste bijeenkomst aan bij de Stuurgroep van Op Goed Gerucht met de vraag zich voor ons in te zetten. In het najaar van 2015 werd Op Goed Gerucht partner van het pionieren in de Protestantse Kerk. We werden partner en kregen een vertegenwoordiger in het Landelijk Team Pionieren om mee te denken met het beleid. Als

partner werden we als Op Goed Gerucht medeverantwoordelijk voor de trainingen in de leergemeenschap van pioniers. We mochten ook een opstart-begeleider van pioniersplekken benoemen, die acquisitie deed bij gemeenten uit onze ligging en hen steunde bij het aanvragen van een pioniersplek. Die konden we pas vinden in 2018, men vond dit geen aantrekkelijke taak in Op Goed Gerucht. Verder kwam er, zonder onze bemoeienis overigens, een vrijzinnig medewerker in het kernteam pionieren in het Dienstencentrum, waardoor dit team pluriformer van ligging werd.

Pioniersgeestnetwerk

In 2015 werden we niet alleen partner in het Landelijk Pioniersteam, op 2 december ging ook het pioniersgeestnetwerk van Op Goed Gerucht van start. We kregen de zegen mee van de Engelse Michael Moynagh, geestelijk vader van Fresh Expressions of Church, die toen op bezoek was in Nederland. Janneke Nijboer en ik trokken het netwerk. We probeerden een brug te slaan tussen Op Goed Gerucht en het landelijk team pionieren. We wilden Op Goed Gerucht predikanten en kerkelijk werkers enthousiast maken voor missionair werk en elkaar bij dit werk ondersteunen. In het landelijk team wilden we ruimte krijgen voor pionieren waar Op Goed Gerucht pioniers mee uit de voeten konden. Het landelijk pionieren zag het belang in van dit netwerk. In 2018 werd het pioniersgeestnetwerk als 'nichenetwerk' opgenomen in de leergemeenschap pionieren.

In de bijeenkomsten van het pioniersgeestnetwerk bouwden we aan een missiologie die bij ons zou passen. Jan Jaap Stegeman, die in 2016 missionair werk deed in de Oude Kerk, hield voor het pioniersgeestnetwerk een inleiding over Tillich. Hij vertelde op welke manier zijn theologie hem geïnspireerd had in het missionair werk. Piet van Veldhuizen sprak over het boek 'God 9.0', dat hij op het moment van de bijeenkomst aan het vertalen was. In dit boek worden verschillende behoeften van mensen aan verschillende godsbeelden gekoppeld. Op deze manier schept het ruimte voor allerlei wijzen van geloven. Matthias Kaljouw, in 2017 pionier van Vondst in Deventer, hield dat jaar een inleiding over de Franse filosoof Michel de Certeau. Deze filosoof ziet het lege graf als een moment van verwarring, van leegte en chaos. Deze verwarring ervoer Matthias als het contactpunt met de creatieve makers in Deventer, de context van zijn pioniersplek. We merkten dat juist de meest vernieuwende en spannende pioniersplekken niet goed lagen in de kerk en gemeenten. We nodigden in 2017 op een bijeenkomst in Noordwijk René van der Rijst, Arjette Kuipers, Mathijs Vlaardingerbroek en Lianne Wolters uit om mee te denken. De vraag was wat we vanuit Op Goed Gerucht theologisch en gelovig aan konden dragen voor deze missies, die we wel graag wilden, maar waar niemand op leek te wachten.

Het tweeluik in zicht

In januari 2018 organiseerden we een Op Goed Gerucht studiedag over pionieren die werd bezocht door meer dan 100 deelnemers. De dag begon buiten in de mist met dans. Mechteld Jansen hield een lezing waarin ze de grondlijnen voor een pionierstheologie schetste. In de middagpauze lieten pioniers zien wat hun pioniersplekken inhielden. Er was een praktijk van pionieren gegroeid, die concreet toonde wat pioniers uit deze hoek van de kerk beoogden. Het

werd tijd voor een boek. In juni 2019 begonnen Jeannet van Doorn, René van de Rijst, Erik Jan Tillema en ik aan een boek waarin de praktijk en de ervaringen van pioniers centraal zouden staan. Dit werd 'Ruimzinnig pionieren. Praktijkverhalen'. René van der Rijst, Mechteld Jansen en ik gingen werken aan een beschouwend boek over ruimzinnige missiologie, wat de 'De inspiratie van ruimzinnig pionieren' zou gaan heten. De zoektocht was naar theologische aanzetten die de creativiteit, de houdbaarheid en de draagkracht van het pionierswerk uit deze liggingen zouden kunnen ondersteunen. René van de Rijst heeft de eerste jaren meegedacht aan beide boeken en schreef teksten voor het eerste boek. Helaas werd hij ernstig ziek en is in april 2021 overleden. Hij heeft het verschijnen van dit tweeluik niet meer mee kunnen maken.

Een van de posities op het spelbord van 'Leiders als Mozes en Mirjam' is de 'Bron van Mirjam'. Deze bron komt voor in Joodse geschriften, onder andere in de Pirkei Avot en in de Zohar. Het verhaal is dat God op de tweede dag van de schepping, op de vooravond van de eerste sabbat in de schemering, een bron van puur, sprankelend water schiep, levend water van de Thora. De bron bracht vernieuwing, genas en reinigde. In Egypte nu, verloor het volk Israël de toegang tot de bron, ze wisten niet eens meer dat er ooit zo'n bron bestaan had. Maar door Mirjam verscheen de bron opnieuw. Zij zong tot de Nijl toen haar broertje in het water lag, zodat de rivier hem zou beschermen en ze zong na de doortocht door de Schelfzee. De bron trok mee door de woestijn. Het bestaan van de bron wordt van generatie op generatie doorgegeven, maar steeds verdwijnt hij. Elke aartsvader en -moeder ontdekt de bron opnieuw. In het spel staat de bron van Mirjam voor genezing en vernieuwing, voor het verlangen van pioniers om kerk en traditie voort te zetten op een nieuwe manier. Pioniers ontdekken de bron van Mirjam zoals de aartsvader en -moeders, en putten diep en overvloedig van het genezende water. Ik hoop dat deze boeken daaraan bijdragen.